

לספר כדי לחיות...

תיאטרון עדות - מפגש בין-דורי בתהליך חינוכי טיפולי

**סיפור השרדותם ותקומתם של ניצולי שואה תושבי תל אביב
חברי מועדון "קפה אירופה" עבר הירקון יחד עם בני דור השני
והדור השלישי, תלמידי שכבה י' ב"תיכון אליאנס"**

הציור: שמואל בק, ניצול שואה מגטו וילנה
"המשפחה"

**עיריית תל אביב- יפו, מינהל השירותים החברתיים,
אגף מרכז-צפון, מחלקת עבר הירקון ת"א**

משרד הרווחה והשירותים החברתיים, מדינת ישראל

**'ועידת התביעות', 'המשרד לאזרחים ותיקים'- מדינת ישראל, 'אשל-ג'וינט'- ישראל
יוצרי תיאטרון עדות - עיריית ועזרא דגן, טיפול בדרמה, כתיבה בימוי והפקה**

הפרויקט ה-39 נובמבר 2013

המשרד
לאזרחים
ותיקים

עמותת תיאטרון עדות
"לספר כדי לחיות"

ג'וינט ישראל אשל
יחד בנישוי חברתי למען התיקים

הקבוצת ישראלכד

UJA Federation
of New York

ועידת התביעות
Claims Conference
Conference on Jewish Material Claims
Against Germany

תיכון אליאנס

ציריך פיס בתרבות
מסע הנסי לזרעו האומות

קשת

האגודה למען הקשיש
בתל אביב - יפו

סמנת
מוקדמות בקהילה

משרד הרווחה
והשירותים החברתיים
השרות לזקן

“Testimony Theater – To tell in order to live”

thanks to the professional assistance and financial support of:
JDC- Eshel and the Claims Conference

תיאטרון עדות - “לספר כדי לחיות” מפגש בין-דורי בתוכנית ארצית
ניצולי שואה, בני הדור השני ותלמידים בתהליך חינוכי טיפולי
בדרך טיפול בהבעה ויצירה אמנותית ודרמה-תרפיה, כתיבה ובימוי

“אות המופת החברתי” - כנס ישראל שדרות לחברה 2010

“פרס משואה לחינוך” 2013 - המכון הבינ”ל להוראת השואה

עיריית תל-אביב - יפו

ועידת התביעות   אשל ג'וינט-ישראל   המשרד לאזרחים ותיקים - מדינת ישראל
משרד הרווחה והשירותים החברתיים - מדינת ישראל

ניהול תקציבי ומקצועי: **אשל** - האגודה לתכנון ולפיתוח שירותים חברתיים לזקן בישראל
ניהול תיאטרון - עדות ארצי: מנהלת בכירה תחום קהילה ב- אשל **מגי גד**

מנתבת תיאטרון עדות בת”א: מנהלת “תיכון אליאנס” תל אביב **ורדה כגן**

יוצרי התוכנית, הנחייה, בימוי והפקה: **עיריית ועזרא דגן** | עריכת עדויות והמחזה: **עיריית דגן**
הלחנה, ניהול מוסיקלי ונגינה בפסנתר: **עמרי דגן** | נגינה בכינור: **ליה שרמן** | גיטרה בס: **רון חצור**
שירה: **גיל בודק, יובל לבקובסקי, עדן מודעי** | עוזרת במאי: **עמית דוקטור**

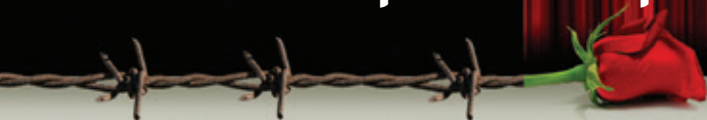
עריכת מצגת אלקטרונית והפעלה: **אולג קוגוט** | עיצוב תאורה: **נמרוד דגן**
צילומי סטילס: **אביב זמר, עמרי דגן, אלכס גד** | הגברה ותאורה: **לאון קאושנסקי**
עיצוב ויצור אביזרים: **אירה ויעקב מובשוביץ**

ועדת ההיגוי של “תיאטרון עדות” - תל אביב “קפה אירופה” עבר הירקון:
שושנה חרחס - מנהלת אגף מרכז-צפון במינהל השירותיים החברתיים, עיריית ת”א-יפו
אסתי שטרן - מנהלת תחום זקנה במינהל השירותיים החברתיים, עיריית ת”א-יפו
חיים עטיה - מנכ”ל “קשת” האגודה למען הקשיש תל-אביב-יפו
הילה אריאל - מנהלת מחלקת עבר הירקון, אגף מרכז צפון, מינהל השירותים החברתיים
טובה מר-שמה - ראש צוות לטיפול בקשיש - מחלקת עבר הירקון, אגף מרכז צפון
זוהר רז - “אגודת קשת”
גל שחם - ראש צוות לטיפול בקשיש - מחלקת עבר הירקון, אגף מרכז צפון
גלית לוי, עו”ס צוות לטיפול בקשיש, מחלקת עבר הירקון, מרכזת קפה אירופה

תודות לגב' **תמי מרוז**

מפקחת ארצית לניצולי שואה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים - מדינת ישראל

תיאטרון עדות - מפגש בין-דורי בתהליך חינוכי טיפולי

מאיר כהן | שר הרווחה

שלום רב, בשמי ובשם עובדי המשרד העוסקים במלאכת הקודש הכוללת את הסיוע לניצולי השואה, אני מברך את ניצולי השואה, בני הדור השני והנוער של תיכון אליאנס ת"א על השתתפותכם במפעל חשוב זה של "תיאטרון עדות". משרד הרווחה תומך במפעל זה במשך שנים, כמו גם במאות תוכניות חברתיות, טיפוליות ותיעודיות לרווחת ניצולי השואה המופעלות ברחבי הארץ. אני מבקש להביע הערכתי האישית והחמה לניצולים אשר משתפים אותנו בסיפוריהם ומוקיר אותם על תרומתם לחברתנו. זאת, על אף הקושי והמכאוב העצומים המלווים פתיחה מחדש של פצעי וכאבי השואה. המחזת סיפורי השואה בדרך מיוחדת זו, יש בה לחזק את המורשת של סיפורי הגבורה וההתמודדות של היהודים בתקופה קשה זו, הן לדורות הנוכחים והן לדורות הבאים. אני מודה לכל שותפינו הנאמנים במימון, בהפעלת שירותים וביחס הייחודי לניצולי השואה החיים בקרבנו.

"לכל איש יש שם", שירה הידוע של זלדה, הוא גם כינוי למאמץ האדיר של גופי ההנצחה שלנו להציל מאלמוניותם את מיליוני הקורבנות היהודים של השואה. מכונת ההשמדה הנאצית גזלה מקורבנותיה לא רק את חירותם. היא נטלה מהם גם את שמותיהם, את בגדיהם, את נעליהם ואת שערם, בניסיון להפוך אותם למספרים - ובכך לשלול מהם גם את צלם האדם. היום, 75 שנה לאחר "ליל הבדולח" ו-70 שנה אחרי מרד גטו ורשה, המאמץ הוא להחזיר לכל אחד ממיליוני הנרצחים את ייחודו האנושי, את שמו, את פניו ואת קולו, המיוחדים לו. "תיאטרון עדות - לספר כדי לחיות" הוא חוליה מרכזית בשימור זיכרון השואה ובקיום צוואת הנספים והניצולים לספר את סיפורם לדורות הבאים. המפעל החינוכי החשוב הזה מצליח לקרב בין דורות, שלטתם התהווה פעורה ביניהם. המפגש בין ניצולי השואה ובני הדור השני שגדלו בצילה, לבין צעירים בני הדור השלישי, מחזק את נפשם של הניצולים ובה בעת מעניק לבני הנוער שיעור חשוב בערכי החיים, כמשמעות מקומה של התקווה בקיום האנושי ובחשיבות הכבוד בין בני האדם. אני מלא הערכה לכל השותפים בפרויקט חינוכי, חשוב וייחודי זה, ומאחל לכולם ללמוד, להפנים ולהתרגש מתוצרי האמנותיים.

בברכה,

רון חולדאי | ראש עיריית תל-אביב-יפו

סיפור השואה והשפעתה על עם ישראל, על משפחות הנספים ועל השרידים שניצלו, חייב לא רק להשמר בזכרון הלאומי אך גם להיות מועבר לדורות הבאים. אחד האמצעים החינוכיים המוצלחים שפותחו לאחרונה הוא "תיאטרון עדות" אשר מאפשר לדור הצעיר ללמוד ולחוות ממקור ראשון את אשר קרה לעמנו. "תיאטרון עדות" התגלה גם כגורם מסייע לניצולי השואה עצמם, בכך שהוא מאפשר להם להעלות את זכרונותיהם ולעבד אותם לאור מצבם האישי, המשפחתי, החברתי והלאומי כיום. אין זה "תיאטרון" במובן התרבותי של המושג, אלא חוויה מרגשת אשר סוחפת את הקהל יחד עם ניצולי השואה ובני הנוער אשר על הבמה. תודה למשתתפים שלקחו חלק ביצירת החוויה המרגשת ותודה למארגנים ולמבצעים שתרמו לכיבוש המוצלח.

פרופ' יוסי תמיר | מנכ"ל אשל - האגודה לתכנון ולפיתוח שירותים למען הזקן בישראל

פרויקט תל אביב הינו הפרויקט ה-39 של תיאטרון עדות. התוודעתי לעשייה המיוחדת והחשובה הזו בפרויקט התשיעי שהתקיים בחדרה ובו השתתפה אמי, אירה מובשוביץ. רבות, אם כי לעולם לא מספיק, דובר על חשיבותו של תיאטרון עדות, עבור ניצולי השואה, בהיותו כלי לחשיפתו ועיבודו של סיפורם האישי למען לא יישכח. זהו תהליך טיפולי וחברתי בעל ערך עליון. יתרה מכך, עלינו לשים לב ולהעריך את האפקט החינוכי ואת תרומתו האדירה של הפרויקט לחברה הישראלית כמו גם לכל נער ונערה המשתתפים בו. ולכן בדבריי הפעם ברצוני להעלות על נס ולהאיר באור גדול דווקא את הצעירים המשתתפים בפרויקט.

בעידן זה בו בני הנוער ואולי לא רק הם מנהלים קשרים בינאישיים דרך "אתרים" "רשתות חברתיות" "בלוגים" "טוויטרים" וכד' וכאשר המילה "ניצולים" מתקשרת אצלם לניצולי תכניות הריאליטי, מתמסרת לה קבוצת בני נוער להקשיב באופן אמיתי, לגעת, ללשץ, לחבק ולתמוך בקבוצת אנשים זקנים, ניצולי שואה, המכונסים בעצב גדול סביב נושא טעון וכבד, ומסייעים להם לפרוק את המשא, נמצאים איתם לאורך תהליך טיפולי מורכב ובסיום התהליך אף מספרים את סיפורם על הבמה. אשרינו שנתברכנו בבני נוער כאלה ותודות לכל השותפים בפרויקט תיאטרון עדות עירית ועזרא דגן והתומכים היקרים.

ישראל מובשוביץ | יו"ר עמותת "תיאטרון עדות לספר כדי לחיות"

מקשיבים כדי להנציח

תלמידי תיכון "אליאנס" - ת"א מעלים את סיפור חייהם של ניצולי שואה במסגרת "תיאטרון עדות" שיתוף הפעולה ההדוק שלנו עם "תיאטרון עדות" במשך כמה שנים, הוא מהמפעלים החינוכיים היותר ערכיים שלנו כאן בתיכון "אליאנס".

פרויקט זה, שבמסגרתו נפגשים תלמידינו משכבת ט' עם ניצולי שואה, מציב יעדים ואתגרים לא פשוטים ואף מגשים אותם. בבסיסו של מפעל חשוב זה, מפגשים מרגשים ביותר של תלמידינו עם ניצולי שואה, העוברים תהליך טיפולי-יצירתי. תלמידינו, שותפיהם לתהליך, עוברים יחד איתם מסע רגשי, מורכב וכואב. הצעירים מקשיבים להלמות הלב של הניצולים ועוברים בעצמם חוויות מטלטלות של כאב, פחד, כעס ובעיקר הזדהות עמוקה עם הניצולים, שאיתם הם יוצרים במהלך התהליך קשר חזק במיוחד.

אני גאה מאוד בתלמידינו הבוגרים והרגישים, שבחרו ונבחרו להשתתף בפעילות הקשה אך החשובה, ובתוך כך הם מעניקים משמעות נוספת ליום - יום של הניצולים.

התלמידים המשתתפים בפרויקט זה, שעוסק בחומרי חיים קשים ניחנו ברגישות מיוחדת, בבגרות נפשית ראויה להערכה רבה, וביכולת הקשבה, הזדהות ונתינה.

במהלך הפרויקט הפוכים התלמידים מהאוזן הקשבת לפה הדובר של הניצולים.

בסופו של התהליך המרתק והמרגש מאין כמוהו שעוברים תלמידינו, מתגבשת יצירה תיאטרלית מצמררת בהנחייתם של השחקנים הנפלאים עירית ועזרא דגן, אנשי תיאטרון מקצועיים ורגישים.

אנחנו מעלים את סיפורי החיים הכואבים על הבמה בפני כל תלמידי ביה"ס, בפני המורים ובפני ההורים, וכך אנחנו תורמים תרומה נכבדה לתיעוד של הזיכרון.

בבית ספרנו אנחנו שמחים דגש מיוחד על החינוך הערכי, שמשקלו בעינינו רב וחשוב לא פחות מהישיגים בתחום הלימודי. תיאטרון עדות בניהולם של עירית ועזרא דגן מתאים מאוד לתפיסת עולמנו זו.

פעילות מבורכת זו יקרה לנו, מרגשת את כולנו, ולכן נמשיך להשקיע בה ונתמיד בה גם בהמשך. לא ניתן לזיכרון לשקוע! נמשיך לזכור ולהזכיר!

בברכה,

ורדה כגן | מנהלת ומנכ"לית "אליאנס"-ת"א

תיאטרון עדות - היא אחת התוכניות המרגשות ביותר להוקרה לגבורתם של ניצולי השואה, המועלית בפעם הרביעית בעיר ת"א-יפו. זוהי אחת התוכניות החשובות והפעולות כחלק מפרויקט "קפה אירופה" הפועל בעיר זו השנה האחת עשרה. גם הפעם התכנית מועלית במשותף עם ביה"ס "אליאנס".

ההצגה מעלה, שילוב שלוש דורות, את עדויותיהם של ניצולי השואה, במסגרת החובה של "הגדת לבנון..." היא מסמלת את העוצמה הרגשית המחברת בין אודים מוצלים מאש ומחורבן, למשואה של תקומה ותקווה. אני רואה בהערכה רבה ובהתרגשות עמוקה, את היבטיו החשובים של תהליך העבודה המשותף לניצולי השואה לבני הדור השני ולתלמידים בני הדור השלישי, מבחינה תרפויטית, חינוכית, היסטורית ולאומית.

תודות לפרופ' יוסי תמיר, מנכ"ל אשל - ג'וינט. תודות לגב' תמי מרוז, מפקחת ארצית לניצולי השואה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים ולועידת התביעות ולמשרד לאזרחים ותיקים.

תודות לשושנה חרס - מנהלת אגף מרכז-צפון, לאסתי שטרן - מנהלת תחום זקנה, על התמיכה והסיוע אשר אפשרו את קיומו של הפרויקט, להילה אריאל - מנהלת מחלקת "עבר הירקון" על

תודות לפרופ' יוסי תמיר, מנכ"ל אשל - ג'וינט. תודות לגב' תמי מרוז, מפקחת ארצית לניצולי השואה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים ולועידת התביעות ולמשרד לאזרחים ותיקים.

תודות לשושנה חרס - מנהלת אגף מרכז-צפון, לאסתי שטרן - מנהלת תחום זקנה, על התמיכה והסיוע אשר אפשרו את קיומו של הפרויקט, להילה אריאל - מנהלת מחלקת "עבר הירקון" על

תודות לשושנה חרס - מנהלת אגף מרכז-צפון, לאסתי שטרן - מנהלת תחום זקנה, על התמיכה והסיוע אשר אפשרו את קיומו של הפרויקט, להילה אריאל - מנהלת מחלקת "עבר הירקון" על

תודות לשושנה חרס - מנהלת אגף מרכז-צפון, לאסתי שטרן - מנהלת תחום זקנה, על התמיכה והסיוע אשר אפשרו את קיומו של הפרויקט, להילה אריאל - מנהלת מחלקת "עבר הירקון" על

דורית אלטשולר | מנהלת מינהל השירותים החברתיים, עיריית תל אביב-יפו

השירים והמנגינות בהצגה

"סיום", "המעון", "המלווים" - מאת: לאה גולדברג

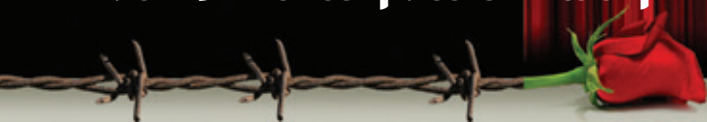
"לכי ילדתי" - מאת: מרגלית סיון

"שיר מן היום", "צעצועים" - מאת: אברהם סוצקובר, תרגום מיידשי: בני מר

כל הלחנים והמנגינות בהצגה: עמרי דגן

מוקדש למשורר אברהם סוצקובר לציון 100 שנה להולדתו.

תיאטרון עדות - מפגש בין-דורי בתהליך חינוכי טיפולי

"תיאטרון עדות" הוא פרויקט נלווה לתוכנית "קפה אירופה" המופעלת באזור אגף מרכז-צפון זו השנה השנים עשר. במרכזו צפון העיר פועלים שלושה מוקדים. במהלך שנות הפעלת התוכנית היא הפכה למקור תמיכה נפשי וחברתי משמעותי עבור ניצולי שואה.

פרויקט "תיאטרון עדות" אחד מבין הפרויקטים אשר פותחו במהלך השנים, מטרתו - תיעוד והנצחת השואה וחיבור הקשר הבין דורי. זו הפעם הרביעית שאנו מעלים הצגה, בה שולבו בנוסף לסיפורי העדות של ניצולי השואה, גם סיפורי בני הדור השני אשר הומחזו ומוצגים הערב ע"י תלמידי ביה"ס "אליאנס".

בני הדור השני מביאים לידי ביטוי את חוויות ילדותם כמי שגדלו בצל הטראומה את חוויות הוריהם על תהליך קליטתם בארץ תוך הצדעה להוריהם על הישגיהם בתרומתם להקמת המדינה והעמדת דור שני שהוא מקור לגאווה.

תהליך העבודה אשר נמשך כ-10 חודשים, זימן לניצולי השואה התנסות בחוויה שהיו בה קירבה ומגע בלתי אמצעי עם בני הדור השני והשלישי, אשר יצר אווירה מאפשרת ותומכת לניצולים לפתוח את סגור ליבם ולספר את סיפורי העדות החשובים אשר נצרו שנים רבות.

זו הייתה עבורם הזדמנות להנציח את זכר משפחותיהם ולהציג בגאווה את הישגי הוריהם. תודה ל- ורדה כגן, מנהלת ביה"ס "אליאנס" שיזמה את הובלת הפרויקט ואת האכסניה לקיום הסדנה ולהעלאת ההצגות. תודה לדורית אלטשולר, מנהלת מינהל השירותים החברתיים על התמיכה והגיבוי.

תודה לאסתי שטרן מנהלת תחום זקנה על סיוע בגיוס המשאבים והתמיכה. תודה מיוחדת לעיריית ועזרא דגן הוגי ויוצרי התוכנית ומפיקה, הפועלים ללא לאות מזה שנים למילוי משימה מוסרית חשובה זו להנצחת זכר השואה כחלק מהמורשת היהודית במדינת ישראל.

בברכה,

שושנה חרחס | מנהלת אגף מרכז - צפון

הילה אריאל | מנהלת מחלקת עבר הירקון

צעצועים / אברהם סוצקובר

תרגום מיידיש - בני מר, לחן; עמרי דגן

שמרי, בתי, כל צעצוע,

יהיו לך כולם אהובים.

ועם עלותם על יצוע

פרשי עליהם כוכבים.

עשב מתוק תני כפלים

לסוס הזהוב הרעב.

ואל תשכחי ערדליים

כשנשר הים ינשב.

וגם פעמון, אם השכימה,

תני לבובה בידה.

לשום צעצוע אין אמא,

והיא שם בוכה לבדה.

שמרי עליהם מכל שבר,

זכור לי עוד יום - יום הדין -

בובות ברחובות מכל עבר,

אבל לא היו ילדים.

פאול קור

"רשימת אינוונטר"

1997-98 שמן ואפר על בד

מהסדרה שש תמונות לזכר שישה מיליון

”אתם ההמשך שלנו!” ד”ר אריקה לנדאו

חוויה בלתי נשכחת איתה אני חיה עד היום ומלווה אותי ביום ובלילה. ראיתי וחוויתי את ההצגה פעמיים. בפעם הראשונה, למחרת יום השואה, היה זה כאילו שאני יושבת ברכבת ומסתכלת החוצה ועוברת דרכים במראה מזכר והרגשתי שזה עושה משהו בי שעד עכשיו רציתי אך לא יכולתי - לבכות עם דמעות.

כשראיתי את ההצגה בפעם השנייה בין כתלי ביה”ס אליאנס, יכולתי לראות את גדולת השחקנים הצעירים דרך כל חלקי הגוף שלהם, תנועות שיכלו להיות שלי בשנים של השואה. כמו האצבעות הקפואות שאיתם ניגנתי על הברכיים שלי כשישבתי עם אמי ושרנו את המנגינות של מוצרט, שומן, שופן, בטהובן ועוד. געגועים לחום של אימי שחבקה אותי על מנת להעביר לי מהחום שלה...

הבנים בני 17-16 שלקחו על עצמם לשחק את החיילים הנאצים הזכירו לי בחור שהיה איתנו באותו מחסה, שהוריו נהרגו והוא נשאר לבדו. לבסוף היה בין הראשונים שנכנע לרעב ומחלה וסבל, ומת. הרבה חוויות עלו, הרבה זיכרונות התעוררו, אך פה ושם יכולתי לראות את עגול הפנים של הילד שבהם. יכולתי לראות באותו חושך שבבמה שהוא דומה מאוד לאותו “קיארוסקורו” שעוטף את זיכרונות השואה, את הדמעות שבעיניים... אך מילים כמו אבא אמא עם חיוך חם על השפתיים.

באותו בוקר של יום השואה 2011 חוויתי עוד פעם את החוויות של 1942-45 עם רגש של חמלה ואהבה לאותה ילדה שהייתי אז. אך בסוף כששוחחתי עם הבנות והבנים ששחקו את הילד שיכולתי להיות, יכולתי לתת את התשובה לשאלה שלהם “ומה עכשיו?” חוויתי והתקשרתי לאותם אנשים שעברו מה שעברו. “ועכשיו אני לבד..” ולענות להם: “אתם ההמשך שלנו”. כי על ידי נתינת משמעות לסבל שחווינו בנינו את עצמנו ומדינתנו.

אני חושבת שלחוות את ההצגה הזו עולה בהרבה על סיור באושוויץ ואפילו רק בדבר אחד: פה, הילדים חוו את התוכן כשהורים בקרבה והמורים מוכרים, בעוד ששם באושוויץ היו הם בין זרים. תודה לעיריית ועזרא דגן, לשחקנים המבוגרים, ומעל לכל לשחקנים הצעירים.

ד”ר אריקה לנדאו

פסיכולוגית ואשת חינוך מייסדת “המכון לקידום נוער ליצירתיות ומצינות”.
חינכה עשרות אלפי מחוננים. ניצולת שואה. נפטרה ביוני 2013. בת 82.

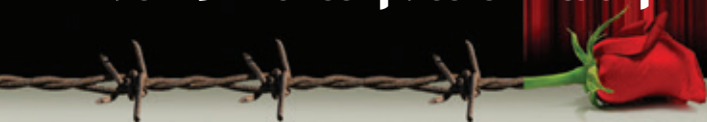
יהי זכרה ברוך

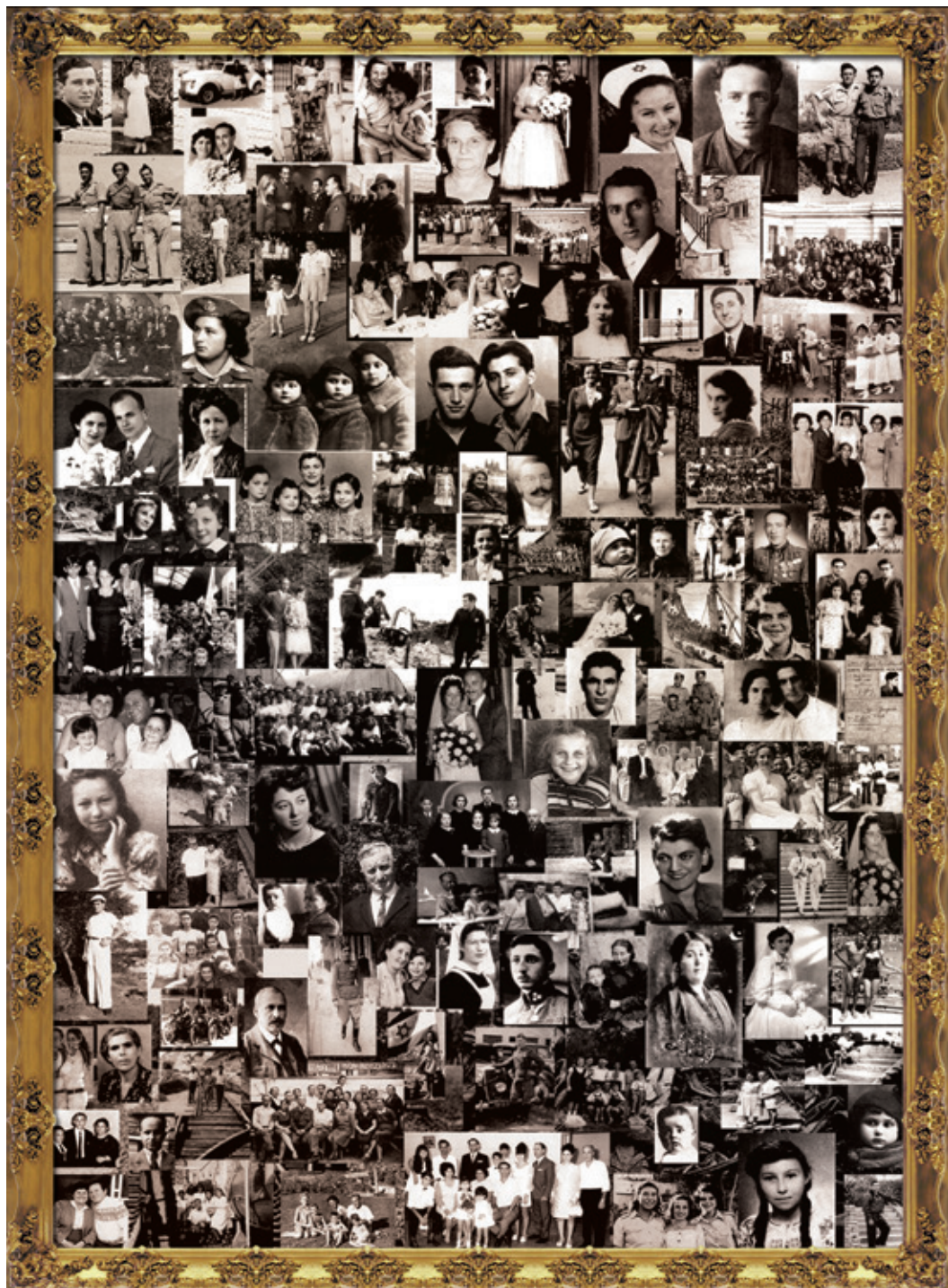
פאול קור

”אל נא תאמר הנה דרכי האחרונה”
1997, שמן ואפר על בד
מהסדרה שש תמונות לזכר שישה
מיליון

תיאטרון עדות - מפגש בין-דורי בתהליך חינוכי טיפולי

“אלבום משפחתי” - קולאז' עריכה וביצוע: אולג קוגוט

אטי - ארז ערה מיכאילובנה לבית חודורקובסקי

נולדה ב-1 באפריל 1937. שם נעוריה של האם היה ריבה מצאן ושם אביה מישה חודורקובסקי. עם פלישת הצבא הגרמני לפולין ברחו ההורים עם אטי בת השנתיים מהעיר זשבו לרוסיה והתיישבו בקייב בירת אוקראינה בקרבת משפחת האב. עד גיל 4 היו חייה יפים בחיק הוריה האוהבים יחד עם אחות קטנה בשם פירה. ב-22 ביוני 1941 הפציצו הגרמנים את קייב. האב גויס לצבא האדום ונהרג. האם והבנות צעדו ברגל לכיוון אוזבקיסטן כ-3600 ק"מ תחת הפצצות, רעב, קור, והתנכלות מצד האוקראינים. ב-42 הגיעו לאחר נדודים לאוזבקיסטן. אטי חלתה במלריה, שחפת טיפוס וגזזת. בגלל הרעב הגדול הכניסה האם את בנותיה הקטנות לבתי יתומים. בהגיעה לאוסטריה לא יכלה למצוא אותן. בעזרת מאמציה של אלינור רוזוולט, אשת נשיא ארה"ב שנשלחה מטעם האומות המאוחדות לבדוק את מצב הניצולים במחנות העקורים נמצאו הילדות. הן הופגשו שוב עם אימן במחנה העקורים אדמונט שבאוסטריה וב-1948 עלו ארצה. לפני כמה שנים אטי כתבה את זיכרונותיה כילדה בשואה ונזכרה בשמה שנתנו לה הוריה: "ערה מיכאילובנה חודורקובסקיה", כך חתמה את שמה בשני ספרי הזיכרונות שפרסמה: "חמש ילדות מדברות" ו-"ריבה האוהבה" עליהן חתמה בשם "ערה מיכאילובנה-ארז". אטי עבדה רוב חייה כאחות מוסמכת בבריאות הציבור. ב-1958 נישאה ליעקב ארז. להם - 4 ילדים: לימור, ניבה, רות ועידן ו-11 נכדים.

זאב ארנון

זאב ארנון - סמושי ילמוש פטר, נולד בבודפשט ב-1934, להוריו אלמר סמושי ואילונה לבית הלס. במשפחה היו עוד שני אחים: אביגדור, אנדרש הצעיר, ויצחק לאיוש, המבוגר. ההורים התפרנסו מחנות למכר ותיקון עניבות. חיו חיים רגילים עד כניסת הגרמנים לבודפשט ב-19 במרץ 1944. עם החמרת הגזירות נגד היהודים נלקח האב לפלוגות העבודה ונרצח שם בידי הגרמנים. המשפחה עברה לבית המסומן במגן דוד צהוב. האם נצלה ממשלוח לאושוויץ ושרדה. המשפחה קיבלה תעודת חסות של הצלב האדום הבין-לאומי ועברה לגור ב"בית המוגן". זאב נתפס בידי אנשי מפלגת צלב החץ, מהלך בלי הטלוי הצהוב, הוכה וניצל בנס. בדצמבר 1944 הועברה המשפחה לגטו ושהו בו עד השחרור בידי הצבא האדום. ב-1946 זאב הוברח לגרמניה עם קבוצת ילדים לקראת העלייה, שם שהה כשנה וחצי. זאב היה בין מעפילי "אקסודוס - יציאת אירופה", שהוחזרה לגרמניה והגיעה לארץ רק באפריל 1948. זאב התחנך בכפר הנוער בן-שמן, היה חבר קיבוץ יקום, שירת בנח"ל, התחתן עם דבורה עזב את הקיבוץ, עבד בחברת החשמל במשך 34 שנים. ב-99 יצא לגמלאות. להם נולדו 2 בנים ובת: יורם, מיכל ואורן. זאב כיום אלמן ולו 10 נכדים.

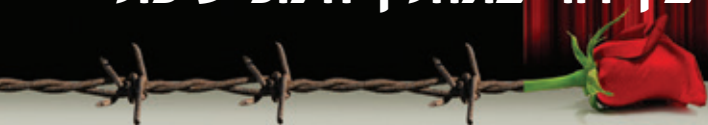
אלגרה גוטה - לבית נעים

נולדה בעיר בנגאזי שבלוב בפברואר 1928, להוריה עליזה לבית פלח וויקטור נעים. במשפחתה עשרה אחים: יפה, ג'וליה, יוסף, ראובן, אלגרה, דינה, שושנה, לידיה, אלי ופורטונה. שני אחיה הגדולים: יוסף וראובן ברחו מלוב עם הבריטים בזמן נסיגת הבריטים הראשונה מלוב, התגייסו לצבא הבריטי ושרתו באיטליה ובפלשתינה. האחיות פורטונה בת שנה נפטרה בשנת 40 והאחות הבכורה יפה נפטרה ממחלת הטיפוס ב-41. ב-1942 כשהייתה אלגרה בת 14 נלקחה יחד עם הוריה אחיה ואחותיה, כולל אחותה ג'וליה שהייתה נשואה ואם לילד בן חודשיים למחנה הריכוז ג'אדו, הם שהו בו כשנה וחודשיים. אביה של אלגרה נפטר במחנה הריכוז ממחלה בתחילת שנת 1943. בשנת 1943 שוחרר המחנה בידי הבריטים והמשפחה חזרה לבנגאזי. שני אחיה של אלגרה שוחררו מהצבא הבריטי, חזרו לבנגאזי, שיפצו את הריסות הבית והמשפחה חזרה להתגורר בביתה בויה מרינה על חוף הים. בספטמבר 1948 ברחו המשפחה באישון לילה לטריפולי ובעזרת הסוכנות היהודית הועברו לנאפולי באיטליה ומשם, ברכבת למילנו. בנובמבר 1948 הפליגה המשפחה לישראל מברי שבאיטליה באנייה היוונית "טטי". עברו לבית עולים בבנימינה, לאחר מכן ליפו העתיקה ולאחר כשנה לחלוון. באפריל 1952 נישאה לאהרון ג'ינו גוטה ז"ל וגרו בת"א. להם שני ילדים: אילן ואורנה. כיום יש לאלגרה 3 נכדים ו-2 נינים.

תיאטרון עדות - מפגש בין-דורי בתהליך חינוכי טיפולי

אסתר וסרטרם - לבית רוב

נולדה ב-1931, בעיירה מצ'ייב (היום לוקיב) בפולין (היום אוקראינה) לאברהם ורבר ודבורה מבית גיטליג. נולדו להם ארבע בנות בשם פרלה, אסתר, פיגה ושיינדל. במשפחת גיטליג היתה סבתא טאובה ושישה אחים וילדים. במשפחת ורבר היו תשעה אחים. ארבע מהם היגרו לפני המלחמה לאמריקה ונותרו בחיים. משתי המשפחות מרבובת האחים והאחיות ומשפחותיהם רק אסתר שרדה. עם גמר המלחמה ב-1945 אסתר הגיעה לעיר לודג' שבפולין והצטרפה לקבוצת בני נוער שורדים ויחד יצאו לדרך במטרה להגיע לפלטינה. בדרכים לא רשמיות הגענו לעיירה בשם סלבינו שבהרי האלפים. שם שהו במוסד שאסף ילדים ניצולים מתופת בניהול חיילי הבריגדה היהודית.

ב-1947 עלו כקבוצה ארצה, הובלו למחנה הסגר בקפריסין ולאחר חצי שנה עלו לארץ. לעתליה וא"כ לקיבוץ כפר רופין במסגרת עלית הנוער. אסתר גויסה לנח"ל ובהמשך התיישבות בצאלים. בשנת 1953 התחתנה עם מרדכי וסרטרם מילדי טהרן שעלה ארצה ב-1943 והתחנך בקיבוץ משמר השרון וגויס לפלמ"ח. היה מורה מחנך ומנהל בית ספר. בשנת 2009 אסתר התאלמנה. אסתר למדה תדמנות. לאסתר ומרדכי שלושה ילדים: אברהם - אבי, דורית ואפרת ו-7 נכדים.

לילי כהן

נולדה בשנת 1940 בוורשה פולין להוריה אדלה לבית ברלנדסקי-ברלנד ועקב-יאן קז'מיירסקי. ב-1942 הייתה בת שנתיים בלי הורים במחנה ברגן-בלזן. משם הועברה למחנה בוכנוואלד, שהפך לאחר השחרור למחנה עקורים, נאספה ע"י הילדה הופרט שלקחה אותה תחת חסותה. בסוף המלחמה הייתה בת חמש. ביולי 1945 עגנה האנייה "מטארוזה" בנמל חיפה שעל סיפונה כל קבוצת הילדים שאספה הילדה הופרט. אחרי שהייה בעתליה הועברה בעזרת עליית הנוער לקיבוץ מעלה החמישה ואומצה ע"י משפחת יהודאי והאם בדנה לבית כצנלסון. ב-1948 פרצה מלחמת השחרור, תחת יריות ופגזים פונתה עם כל הילדים לירושלים. בתום המלחמה חזרה למעלה החמישה, בהיותה בת עשר התחילה

ללמוד בקונסרבטוריון בירושלים ריקוד אצל הגברת חסיה לוי-אגרן. מגיל ארבע-עשרה יזמה את כל חגיגות הקיבוץ, לאחר שרות צבאי קצר שוחררה בגלל מצבה הבריאותי.

בשנת 1959 נישאה למשה לוי - "משה וחצי" ונולד בנה גל. ב-1963 עברו לירושלים. ב-1965 סיימה את הפקולטה למוסיקה ומחול באקדמיה למוסיקה ע"ש רובין ועברו לתל אביב ב-1965. לילי המשיכה לרקוד ולעסוק בכוריאוגרפיה והוראה. בדצמבר 1970 נישאה לבעלה השני עזרא ונולדה בתם אפרת. ב-77 עברה ללונדון ניהלה להקת מחול ומאוחר יותר בפריס מאז 78 עוסקת ב- טאי צ'י וצ'יקונג, דיקור סיני ושיאטצו. בסוף 91 חזרה לארץ ופתחה בית ספר. לילי בן ובת: גל ואפרת ו-4 נכדות.

דוריס לוי - לבית ג'האן

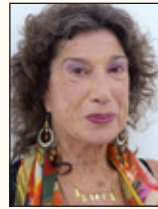
נולדה בשנת 1939 בטריפולי לוב. לאביה ברוך ג'האן ולאמה ליזה לבית חלפון. במשפחה היו עשרה ילדים: אהרון, ניסים, ויקטור, יעקב, דוד, טוני, רינה, דוריס, אסתר ודינה. ב-1942 הועברו למחנה ז'אווי בטריפולי. שם שהו שלוש שנים. ב-1945 בסוף המלחמה נפטר האב ברוך. ב-1949 עלתה המשפחה לארץ באונייה "גלילה" הישר לחיפה לאחר חודשיים עברו למעברת בית ליד (פרדסיה) למשך כ-4 שנים. ואחר כך לדירה. ג'האן-יעקב אחיה של דוריס נפצע במהלך מבצע-קדש.

בשנת 1957, בהיותה בת 16 נישאה דוריס לאברהם לוי, צבר יליד תל אביב. דוריס עברה לגור עם אברהם בבית הרווי. דבר שהקל על הצפיפות בבית של משפחתה של דוריס. בהיותה בת 18 נולד להם בנם חזי לאחר שנתיים נולדה בתם אילנה. באותה תקופה גרו בשכונת רמת החייל אך עד מהרה הם נאלצו לעבור לדימונה. שם עבד אברהם בכור והקמת מפעל ים המלח. בזמן זה נולד להם בנם ברוך על שם אביה של דוריס. לאחר שסיימו את פרויקט העבודה של אברהם חזרו לבת ים שם רכשו בית. אברהם נפטר בגיל 67 בשנת 2002. דוריס עברה לשכון בבלי בתל אביב. לדוריס שלושה ילדים, שני בנים ובת: חזי אילנה וברוך ו-12 נכדים.

סימונה מנצר - לבית ייני

סימונה נולדה בפאריס שבצרפת בשנת 1933 להורים אלי ייני ואסתר לבית לוי, ילידי בולגריה. לסימונה היה אח אחד - ז'קי ושתי אחיות - ג'זל ואלויר. ההורים יוצאי בולגריה עלו לישראל בשנת 1923 וייבשו ביצות. אחיה הבכור ז'קי נולד בחיפה בשנת 1925. בשל התנאים הקשים בארץ היגרו הוריה לפריס. לסימונה היו עוד שתי אחיות - ג'זל שנולדה בפריס בשנת 1930 ונפטרה ב-2003, ואלויר, תבדל לחיים ארוכים שנולדה ברואין ב-1939. בפריס. המשפחה שרדה ארבע שנות כיבוש נאצי וב-21 בינואר 1944, חצי שנה לפני שחרור פריס נלקחו הוריה ואחיה למחנה המעצר דראנסי ובמשלוח מספר 67 בתאריך 3 פברואר 1944 - נשלחו לאושוויץ, משם לא חזרו. דודתן הגברת לור - הסתירה את שלושת האחיות בבית ילדים, מוסד מהגרועים ביותר. סימונה ואחיותיה הועברו לפנימיית בנות שם הוסתרו עד סוף המלחמה, במאי 1945 ארגון ה-OSE הארגון להצלת ילדים, לקח אותם תחת חסותו. היא הועברה מבית ילדים אחד למשנהו בנפרד מאחיותיה. ביולי 1949 בהיותה בת 16 עלתה לארץ עם אחיותיה באונייה "גלילה". שהתה במחנה עולים בכרכור, משם הועברה לקיבוץ עין הנציב שבעמק בית שאן. בגיל 18 התגיסה לנח"ל ב-1953 החלה את לימודיה בביה"ס לאחיות וב-1956 הפכה לאחות מוסמכת. ב-1956 - התחתנה וילדה את שתי בנותיה - אתי ואיריס. סימונה גרה כיום בתל אביב, גמלאית, נהנית מכל רגע עם משפחתה המתרחבת ועם חברים. לסימונה שתי בנות: אתי ואיריס ו-4 נכדים ו-4 נינים.

רחל סימוביץ' - לבית קוז'וקר

נולדה בשנת 1938 בשם רשלה - ליקה בעיר יאסי שברומניה להוריה משה קוז'וקרו וסלובה לבית סימוביץ'. ב-1941 הפציצו הגרמנים את העיר והבית נהרס. אביה עטף אותה בשמיכה וברח איתה ביחד עם אימה והיא הוסתרה בתוך בור ביוב עד לרגיעה של ההפגזות. אחרי ההפוגה המשיכה לחפש מסתור ביחד עם בני משפחתה וכך הגיעו למקלט ציבורי ששימש מקום אחסון מקורר מתחת לפני האדמה עבור דיירי הרחוב. הגוים שהיו בסביבה הלשינו על היהודים המסתתרים, דבר שהוביל ללקיחת אביה למחנה העבודה: קלראש ילומיצה. זמן רב רחל לא פגשה את אביה, ואחרי כשנתיים של אי וודאות, נלקח אביה לרכבת המוות, כאשר במהלך הנסיעה, כשהוא באפיסת כוחות וללא הכרה, הושלך לצד הפסים בכפר נידח ונחשב כמת. כפרי מצא אותו, חבול ופצוע, גרר אותו לביתו, אימץ אותו וטיפל בו טיפול מסור וסייע לו לחפש את משפחתו שבאדה. המשפחה התאחדה כשאביה של רחל שב לאותו מסתור. באוגוסט 1944, כשהרוסים נכנסו, רחל הייתה הילדה הראשונה שהוצאה מאותו מסתור חשוך אל האור. ב-1946 נולד אחיה אריה (בבי), ורק בשנת 1962 הצליחה המשפחה, לאחר סירובים רבים מצד שלטונות הקומוניסטים, לעלות לארץ ישראל, ונשלחה להתגורר במעברה בנווה עמל. רחל התחתנה עם שמואל ב-1963, יחד הם עברו לגור בתל-אביב ונולדו להם שתי בנות. רחל אספה אל חיקה בן נוסף כהמשך לאותו אימוץ שחווה במלחמה. גם בנותיה ממשיכות בחינוך ערכי זה והן מאמצות ילדה יתומה מקסימה שנכנסה עמוק לחיק המשפחה. להם שתי בנות: חנה ואיריס ושבעה נכדים.

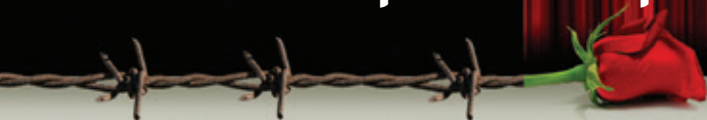

אלויר - נאוה ייני

נולדה בשנת 1939 בעיר רואיין שבצרפת. הוריה אלי ייני ואסתר לבית לוי ז"ל יוצאי בולגריה עלו לישראל בשנת 1923 וייבשו ביצות. אחיה הבכור ז'קי נולד בחיפה בשנת 1925. בשל התנאים הקשים בארץ היגרו הוריה לפריס. לאלויר היו עוד שתי אחיות - ג'זל שנולדה בשנת 1930 ונפטרה בשנת 2003, וסימון - תבדל לחיים ארוכים - שנולדה בשנת 1933. שתיהן נולדו בפריס. המשפחה שרדה 4 שנות כיבוש נאצי ובתאריך 21 ינואר 1944, חצי שנה לפני שחרור פריס, נלקחו הוריה ואחיה למחנה המעצר "דראנסי" ובמשלוח מספר 67 בתאריך 3 פברואר 1944 - נשלחו לאושוויץ ומשם לא חזרו. דודתן הגברת לור הסתירה את שלושת האחיות בבית ילדים מהגרועים ביותר. בתום המלחמה במאי 1945 "מפעל להצלת ילדים" (O.S.E) לקח אותן תחת חסותו. אלויר שהתה בשלושה מוסדות ילדים בנפרד מאחיותיה, האחרון שבהם היה "טברני". ביולי 1949 עלתה ארצה עם שתי אחיותיה ממל מרסיי באונייה "גלילה" במסגרת עליית הנוער. שהתה כחצי שנה במחנה עולים פרדס חנה-כרכור, לאחר מכן עברה למוסד "אורה" בבני ברק, שם סיימה בית הספר העממי, משנת 1950 - 1955. את לימודי התיכון סיימה ב"בית צעירות מזרחי" בירושלים בשנת 1958. בשנת 1958 גויסה לצה"ל. בין השנים 1960 - 1965 התגוררה בבית חלוצות בתל אביב והחלה לעבוד בבנק הפועלים עד לפרישתה בשנת 1995. במהלך השנים התגוררה גם בחולון וכיום מתגוררת בתל אביב ומקפידה להנות מחייה ב"עיר ללא הפסקה".

תיאטרון עדות - מפגש בין-דורי בתהליך חינוכי טיפולי

תמרה סלע - לבית נתנון

נולדה בשנת 1938 בוורשה שבפולין. בת יחידה לאמה פניה לבית טורובויץ מהעיר וילנה ולאביה שלמה (סיימה) נתנסון מפּינסק. באחד בספטמבר 1939 פרצה המלחמה, אביה גויס לצבא הפולני ולא חזר. על פי השמועות נרצח בשבי ע"י הגרמנים. לאחר שבועות בוורשה המופגזת ברחו תמרה, אמה ואחותה הצעירה של אמה - חנה, לעבר פינסק שם שלטו עדיין הרוסים, בדרכים עקלקלות, הברחת גבולות ומפגשים הזויים. בפּינסק פגשו את שתי האחיות הנוספות של האם: מינה ורוניה עם משפחותיהן, שניספו מאוחר יותר. מפּינסק גורשו לסיביר לעבודות פרך באשמת בגידה וריגול. באמצע המלחמה עברו מסיביר לבית יתומים בבוכרה - אוזבקיסטן. ב-1945 בתום המלחמה הועברה תמרה לבית יתומים בלודג' שבפולין. משם למחנה עקורים בזלפלדן - אוסטריה. בשנת 1947 חציית האלפים במה שנקרא "הבריחה" אל מחנה "ביקוקו" ליד מילנו ומשם ב-1948 באניה "קדמה" לישראל. אברהם טורובויץ, אחיו של סבה - הלל, שנרצח בטבח ביער פונר בוילנה, קיבל את האם והבת לביתו בת"א. אמה נישאה שנית. אחיה של תמרה מנישואין אלה, הטייס דב שפיר, נפל במלחמת יום הכיפורים. לאורך השנים: צופים, הדרכה, הופעות בהצגות, צבא, תכניות רדיו, לימודים אקדמיים, חינוך, הוראה: פסיכולוגיה, תיאטרון, מודעות, יוגה. מורה ומטפלת רב תחומית ולעתים כותבת גם שירים. תמרה נישאה ליעקב סלע בשנת 1965. להם שני בנים: רון ואורי 3 ו-1 נכדים.

דב שפירא

יליד העיר מוקאצ'ב, צ'כיה בשנת 1929. הוריו יוסף-יהודה ושושנה לבית בונגרטן. שבעה אחים היו במשפחה יצחק-יעקב, יחיאל, שלום, מרדכי, משה, האחות פריידה ודב בן הזקונים. ב-1944 הובלה המשפחה לגטו מוקאצ'ב. באפריל 44 נשלחו למחנה אושוויץ-בירקנאו, בסלקציה הראשונה נשלחו ההורים והאחים למוות. נותרו דב ואחיו מרדכי שנשלחו לאחר חודשיים לבוכנוולד והועסקו בעבודת כפייה בבתי זיקוק ברמינסדורף. לאחר 3 חודשים הוחזרו לבוכנוואלד בטרנספורט הנכים, אחרי סלקציה נותרו 12 נערים, השאר 1050 יהודים הובלו להשמדה. בנובמבר 44 נשלחו למחנה עבודה בעיר גראה בגרמניה והועסקו בחפירת מנהרות לטילים. במרץ 45 הובלו ב"צעדת מוות". בגרמניה הצליח להימלט מהשיירה, נתפס ע"י הגסטפו הועמד להוצאה להורג ושוב נמלט, חזרה לצ'כיה לכפר צ'שדובריביצה. שם הוסתר בביתם של כפריים עד לשחרור במאי 1945. למשפחת אופצ'ק ואב המשפחה אופט, הוענק "אות חסידי אומות העולם". עד 46 עבר דב בין מחנות פליטים וב-47 הפליג לארץ באנייה "התקווה" והוגלה ע"י הבריטים לקפריסין. במרץ 48 עלה לארץ, גויס מיד לצה"ל ושרת בגבעתי ובגולני. ב-1950 אחרי השחרור עבד בערבה ובאילת, ב-1951 התקבל ל"קופראטיב-דן" ועבד שם עד 1988. ב-1959 נשא את אביבה לבית דינאי. למד באוני' בר-אילן ועדיין לומד באוניברסיטת ת"א. עסק כל השנים בשני תחביבים מאתגרים: צלילה לעומק ורחיפה בדאון. לאביבה ודב החיים באושר ואהבה שתי בנות: אריאלה וורדה 5 ו-1 נכדים.

דור שני

שושנה לביא-לשם

אבא - יצחק שינפלד נולד ב-1907 בעיר דרוהוביץ בגליציה המזרחית אז פולין היום אוקראינה, להוריו הי"ד מלך וצילה לבית ברייטשפיץ. אח לארבעה, שלוש אחיות ואח צעיר. ההורים נספו בתחילתה של המלחמה יחד עם האח הצעיר לייבלה, האחות הבכורה מלצ'ה ובעלה לאון ריינהרץ, שגרו בסקאלה. לפני חיסול הגטו בדרוהוביץ, אבא הציע לאחיו להצטרף אליו לבונקר. שתי אחיותיו הצעירות של אבא, מלכה ואנג'לה-חנה נצלו יחד איתו. האח הצעיר לייבלה נרצח, אבא ואחיותיו שהו שנה וחצי בבונקר של אוקראיני יחד עם משפחות נוספות. עם השחרור יצאו מהבונקר כמזלמנים והחלו להשתקם. אבא היה כל ימיו סוחר ומצליח במעשיו. במלחמה הוא איבד את אשתו הראשונה רוזה-בבצ'ה ואת ילדם בן ה-3 וחצי, חיים ויטוש. ב-46 הכיר את אמא מינה והם התחתנו בוורוצלב. ב-1947 נולדתי אני. אבא עלה ארצה בספטמבר 1950. עסק במסחר והיה איש מרכזי בקרב ניצולי דרוהוביץ. הוא נפטר בינואר 1999 בשיבה טובה ובצלילות נפלאה. **אמא - מינה לבית לופטשיין** ילידת 1915 בבוריסלב שבגליציה המזרחית - פולין. בת להלל אלטר ולרוזה לבית פרידלנדר. לאמא היו שתי אחיות: הבכורה דולקה והצעירה ביותר גינצ'ה. שתיהן ניספו. אמא נותרה לבד, כל משפחתה נספתה באקציות. אמא חיה במסתור אצל אנשים טובים בעיר שזכרו לה חסד נעורים ובהמשך מצאה מקלט אצל אוקראינים תמורת עבודה. אמא הובלה לאושוויץ-בירקנאו ועברה שם תופת של עבודת פרך, השפלה, רעב וייסורים. במחנה קבלה מספר על היד הצליחה להימלט מצעדת המוות. ב-46 הכירה את אבא ונישאה לו לאחר גירושיה מבעלה הראשון. ב-50 עלתה איתי ארצה כשאבא

שהיה איתנו ברכבת, הורד ממנה ונכלא אמה הגיעה איתי לשער העלייה ואח"כ למעברת מחנה ישראל. כשאבא עלה ארצה הם התיישבו בשיכון דן, שם גרו עד לפטירתם. ב- 52 נולד הלל אחי הצעיר המתגורר עם משפחתו ברעות. היה שנים רבות איש קבע, טייס בח"א, גאוות הורי, אמה נפטרה ביולי 2005.

שושנה לביא לשם - לבית שינפלד

נולדתי בבורזלאב ב- 1947 בגיל שנתיים וחצי עליתי ארצה עם אמי. אחרי המעברות עברנו לסביבת שיכון דן מגיל 4 הייתי במסגרות חינוכיות ואת בית הספר דן שעל הגבעה סיימתי ב- 61. למדתי בתיכון עירוני ד' בת"א, הייתי חניכה ומדריכה ב"מחנות העולים" והתגייסתי לצבא. ההוראה הייתה יעוד עבורי ועסקתי בה כל השנים. במקביל התחלתי לימודים בב"ש וא"כ בדימונה, שם הכרתי את בעלי הראשון. עם נישואינו עברנו להתגורר בבנעתיים. נולדו לנו שני בנים: שי וגדי. כל אותה תקופה למדתי באוניברסיטה ועשיתי שני תארים. ב- 85 התחתנתי עם דרור שהיה אב לשניים. ב- 1987 נולד בנינו עמרי.

רבקה לייבוביץ - לבית ניסנבאום

אבי: ניסנבאום אברהם נולד בשנת 1917 בעיר לוקוב שבפולין להוריו רבקה ומרדכי ניסנבאום במשפחה היו 7 ילדים. בנעוריו עברו כל משפחתו לעיר ורשה. **אימי: אסתר לבית הימבלום** נולדה בשנת 1921 בעיר ורשה שבפולין להורים רויזה הרשפט. בת בכורה ל 3 אחים. בשנת 1937 אברהם ואסתר נישאו בורשה התגוררו ברחוב סמוצה בעיר ורשה, ובשנת 1938 נולד להם בן בכור בשם יעקב. בפרוץ המלחמה הם התגוררו באזור הגטו. בשנת 1941 העלו לרכבת בזמן הנסיעה אחד הגרמנים ירה בראשו של יעקב שהיה בן שנה ושלושה חודשים ורצח אותו רק בגלל שהוא בכה. אימי אסתר הייתה בהיריון. אבי הבין שהמצב מסוכן והגרמנים משקרים, הצליח לפרוץ את אחת מדלתות הקרון ואנשים קפצו וברחו. הגרמנים התחילו לירות בנמלטים ורובם נהרגו. בזמן הבריחה הורי איבדו האחד את השנייה. אסתר הצליחה לשרוד את תקופת המלחמה עם אמה רויזה ושלושת אחיה. הבן הנוסף שנולד בשם יוסף כולל האבא שלה נפטרו מרעב. לקראת סוף המלחמה אסתר ואברהם נפגשו. חזרו לפולין לעיר בישיצ'צה ולאחר מכן עברו לעיר לייבוביץ, נולדו להם 4 בנות: מרים, רבקה, שרה וחנה שנפטרה ב- 1956 בפולין. בשנת 57 עלו לארץ למושב לימן בגליל המערבי ובשנת 1961 עברו לעיר רמת גן. משלושת בנותיהן זכו לראות 10 נכדים. אסתר זכתה לראות גם 5 נינים.

רבקה לייבוביץ

נולדתי בשנת 1948 בפולין גרתי בעיר "ליבוביץ" ובשנת 1957 עליתי לארץ עם הורי ושתי אחיותיי, מרים ושרה גרתי ב"מושב לימן" בגליל המערבי ובשנת 1961 עברנו לרמת גן. בשנת 1965 התחתנתי עם אליהו לייבוביץ ז"ל ועברתי לגור ביפו. נולדו לנו שלושה ילדים: שושנה, חיים וחגית ואני חובקת 6 נכדים. בשנת 2006 עברתי לגור במושב נווה ימין ליד כפר סבא ועובדת בעיריית תל אביב-יפו מזה כ- 35 שנה במינהל השירותים החברתיים.

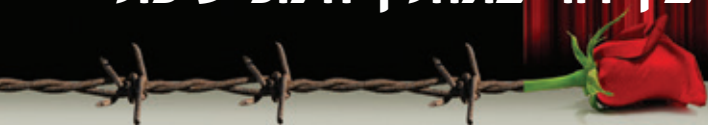
מרים תמרי - לבית רושצקי

אמי, מלה לבית רושצקי ילידת 1913 בעיר לודג' פולין. במשפחה היו שישה ילדים. המשפחה הייתה משכילה ודברו פולנית וגרמנית. המשפחה הועברה לגטו לודג' וב- 1944 עם חיסול הגטו נשלחה למחנה אושוויץ ומשם לברגן בלזן עד לשחרור בידי הבריטים. בגלל מחלת הפרא-טיפוס הועברה מלה להחלמה לשוודיה ע"י הצלב האדום בטנספורט הרוזן ברנדוט. ב- 47 חזרה לפולין ונישאה לאבי דוד. אמי נותרה בעולם עם אחותה הצעירה לולה. בשנת 48 עברה לצרפת וב- 1949 עלתה לישראל. אימי נפטרה בת"א בגיל 94 בשנת 2007. **אבי, דוד רושצקי** נולד בלודג' בפולין בשנת 1911 במשפחה היו שבעה ילדים. משפחה יהודית בורגנית מבוססת, בבית דברו פולנית ואידיש. אבי דוד הצטיין בספורט מוטורי, השתתף בתחרויות ארציות וזכה בפרסים יוקרתיים. היה חייל בצבא הפולני בשרות הסדיר. עם פרוץ המלחמה ברח לרוסיה, שהה בסיביר והצטרף בהמשך לצבא הפולני בפקוד רוס', השתתף בכיבוש ברלין במאי 1945. כל בני משפחתו נספו למעט שני אחים. עם תום המלחמה חזר ללודג', ב- 47 התחתן עם אמי מלה, ב-48 עבר לצרפת וב-49 עלו לישראל. אבי נפטר בגיל 87 בשנת 1997.

מרים תמרי רושצקי

נולדתי בעיר לודג' בשנת 1948. המשפחה עברה לצרפת ואני בת מספר חודשים בלבד. בשנת 1949 עלינו לארץ באנייה "נגבה" וגרנו בשכונת המעונות בעבר הירקון בתל אביב. למדתי בב"ס "נווה דן" ובתיכון "אליאנס". עבדתי כל השנים במערכת הביטחון. נשואה לעדו תמרי אנו מתגוררים בתל אביב והורים לאיל וגיל.

צילומים ההצגה

צילום: אלכס גר

משתתפי הקבוצה - תלמידי שכבה י' בתיכון "אליאנס"

מאחור מימין:
ניקול גבליס, יואל לוי,
גל אשכנזי

באמצע מימין:
לינוי בארוקס,
טל וגנר, מאי אלון,
יובל לבקובסקי,
ליאור סגל, עדן מודעי

מלפנים: גל ורבין,
גיל בודק, עמית דוקטור,
דנה כהן, מיקה הירט

תודתנו לבוגרי קבוצת תיאטרון עדות תל אביב 2011: שרי פינקלשטיין, נויה בכשי, בן פלג, עמית מזרחי, אליסה שודייב, על תמיכתם עידודם ועבודתם, על היוזמה תשומת הלב והאהבה שהעטירו על כל הקבוצה.

תיאטרון עדות - הד לניצחון הרוח

שואה היא טראומה נפשית שאין מילים לתארה, ואין לה עדים. החוויות של הניצולים שנותרו ללא עיבוד ממשיות לחיות, בתוכם, ולהחיות כל פעם מחדש, כאילו הן אינן חוויות מן העבר, אלא עדיין מתרחשות ומתקיימות. המתים דוממים, והניצולים נותרו ללא קול בהעדר מילים, שיוכלו לתאר את מה שחוו וראו. אלה ששמשו עדים מבחוץ סרבו לשאת בתפקיד, ונותרו אילמים, חרשים ועיוורים. חברי "תיאטרון עדות", העמידו במה להשמיע את מה שלפנים נותר ללא הד. קולם הפקיע את האלם. ניצולי השואה מספרים לעיתים, בפעם הראשונה את סיפורם באמצעות השפה הדרמטית.

התיאטרון מאפשר מסגרת לסיפור הטראומה, שיוצרת מרחק אסתטי, חוויה שאינה מציפה מדי.

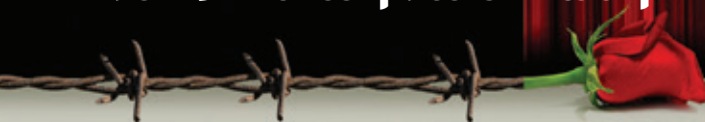
ב"תיאטרון עדות", עם עזרא דגן כבמאי, ועירית דגן כמטפלת בהבעה ויצירה ובדרמה תרפיה, שיתוף בני הנוער בעשייה התיאטרלית, הוא ממד נוסף, כאשר הסיפור שהיה עד כה של הניצולים בלבד, הופך להיות למעין מסורת שבעל-פה שתמשך ותעבור מדור ודור. לבסוף, הקהל שיושב, מאזין ובוכה, יחד עם הניצולים, הופך להיות עד חי, למה שהיה עד כה, זיכרון קפוא בזמן.

בקבוצה מופלאה זו, עירית משתמשת בניסיונה הרב בתחום התיאטרון על מנת לאפשר לבני דורות אלו למצוא שפה שבאמצעותה יוכלו לספר את סיפורם זה לזה, מתוך רגישות רבה למורכבות של קבוצה כזאת, ולסכנה של ריטואומטיזציה, עירית, מנצלת את כלי הדרמה כדי לעבוד עמם באופן לא מצויף וכדי להכיל את עצמת רגשותיהם, ומאפשרת לכל אחד מבני הקבוצה לעבוד על פי יכולתו וצרכיו. הבמה שמעמידים עירית ועזרא דגן, יוצרת שותפות חדשה המשחררת את הניצול, מן המסע הכבד, ומעול הבדידות, ומעלה את זיכרון היחיד אל הזיכרון הקולקטיבי.

מלאכת התיאטרון של חברי "תיאטרון עדות" איננה עומדת בפני עצמה. היא קושרת אותם ואותנו אל עבודת התיאטרון שהתקיימה, בתוך איימי המחנות ונתנה מפלט לרוח האדם. הנאצים ניסו להשמיד את הגוף ולהרוס את הנפש, "תיאטרון עדות" הד לניצחון הרוח על כוחות הרשע, אז ועכשיו.

ד"ר צביה זליגמן | מומחית לטיפול בטראומה, יועצת ומלווה של פרויקט "תיאטרון עדות". פסיכולוגית קלינית במרפאת המבוגרים בשירות הפסיכיאטרי בבית החולים "איכילוב", ת"א.

תיאטרון עדות - מפגש בין-דורי בתהליך חינוכי טיפולי

עזרא דגן

שחקן התיאטרון "הקאמרי" ת"א, במאי ומורה למשחק מסוגנן ופנטומימה. בוגר מגמת התיאטרון בבית ספר "רננים", הסטודיו של נולה צ'לטון ופנטומימה בסטודיו של קלוד קיפניס. שיחק בתיאטרון "הבימה" במשך 15 שנה. גילם את דמותו של רבי יעקב מנשה לברטוב, בסרט "רשימת שינדלר" של סטיבן שפילברג. חלק ממשפחתו, 6 נפשות בני משפחת פינטו שחייתה בפאריס, נרצחו באושוויץ.

עירית דגן

מרפאה בהבעה ויצירה, M.A. בדרמה תרפיה, שחקנית, מורה למשחק ובמאית תיאטרון. בוגרת בית הספר למשחק "בית צבי", וספרות עברית באוניברסיטה העברית. שיחקה בתיאטרון "הבימה" ובתיאטרון לילדים ולנוער. דור שני להורים ששרדו את אושוויץ ו"מחנת הבריחה" בהונגריה וטרנסילבניה, ושאיבדו את כל משפחותיהם יוסף ולוי בשנה האחרונה למלחמה.

תיאטרון עדות - על נושאי הלפייד, על חמלה נתינה ותקווה

השואה תשאר לעד כתקופה האפלה ביותר של ההיסטוריה, כאסון הגדול ביותר של האנושות. לעולם לא נוכל לעמוד על טיבו של הרוע המוחלט שהתגלה בשואה. כהמשך לרצון גרמניה הנאצית למחוק את זיכרון העם היהודי, קמים ומתרבים היום באירופה ובארצות הברית ארגונים מכחישי שואה.

אנו כאן, עושים ככל יכולתנו להנציח ולשמר, כדי שלא יישכח הנורא מכל, ויימשך החיבור בין הניצולים-ניצולים לבין הדור חדש-צעיר, נושא הלפייד.

נכון, מאוחר, אך לא מאוחר מדי. בתיאטרון עדות אנו רואים הזדמנות לשמוע ממקור ראשון על אנטישמיות והשפלה, על קור, רעב, כאב ופחד, על פרידה פתאומית מהורים ואחים, ועל אובדן, מחסור ובדידות אין סופית. הדור השלישי, כמו נכדיהם של הניצולים, משוחררים מהנטל הכבד, הם שיגידו בעוד שנים: 'פגשנו ניצולי שואה אמיתיים. נגענו בהם, דיברנו אתם'. הנוער הנפלא והמסור הזה יכול לשמוע כאן ישירות מהניצולים סיפור אישי: להבין מהו 'הצד הארי' ולבטא מבלי להתבלבל: 'טראנססיסטר'יה'. שומעים בפעם הראשונה שמות של מחנות ריכוז, כפייה והשמדה, לומדים להבדיל בין אושוויץ, בירקנאו ובונה מונוביץ, וקולטים תאריכים: מתי זה התחיל בפולין, ובאיזו שנה בהונגריה וטרנסילוניה. שמות כמו מנגלה, יודקובסקי, קאסטנר, שינדלר, אנה פרנק, מונחים ומושגים כמו 'ליל הבדולח', 'יודנראט', 'הפתרון הסופי', 'אקציה', 'סלקציה' ו'טרנספורט'. 'קאפו', 'מוזלמן', 'גסטאפו', 'וורמאכט' ואס אס. 'רמפה', 'אפל', 'ניסויים רפואיים', 'מקלחות', 'קרמטורים' ו'צעדות המוות'; וכן: 'בריחה', 'הסתתרות' ו'הות שאולה'. מילים מצמררות בשפה קשה ובלתי אפשרית: 'ראוס', 'שנל', 'פרפלוקטה-יודה', ומבינים את משמעותן של המילים: 'ללכת אל הגדר', והכול מתוך סיפוריהם האישיים של המבוגרים, והכל פונה אל הרגש ובא לידי ביטוי במחזה הכתוב ובהצגה על הבמה.

בערב ההצגה החוויה עצומה ומרגשת. יחד עם הסיפור הכואב נוצרת גם הרגשה של הזדככות. הקשר הנרקם והזיקה ההדדית בין המשתתפים חזקים ונמשכים גם בסיום ההצגות ואף לאחר סיום התהליך וסגירתו.

פרויקט תיאטרון עדות - לספר כדי לחיות, מוקדש לז'וקה - שושנה (סופיה) לוי.

מחברי הוועד המייסד והיו"ר הראשונה של עמותת "תיאטרון עדות".

לז'וקה, ילידת העיר קלז' שבטרנסילבניה היו תעודות מזויפות, אך ז'וקה בחרה לוותר עליהן ולהצטרף למשפחתה. היא יצאה מבית החולים בו הסתתרה, הזמינה לעצמה כרכרה ו"נכנסה לגטו כמו מלכה". מהגטו הועברו היא ומשפחתה לאושוויץ. שם שרדה בזכות אצילות נפשה, תעוזת הנפש, הכוחות הבלתי ניתנים לתיאור ותפיסה. ז'וקה לא פחדה להביט בעיניו של דר' יוזף מנגלה בכל סלקציה ולא חששה להודות שהיא "יהודיה אמיתית", היא לא חשבה פעמיים לפני שגנבה אוכל מהמטבח, לא בשביל עצמה - אלא בשביל החלשים והמסכנים ביותר.

"בכל התקופה הזאת קיבלתי יותר סטירות מכל הנשיקות שקיבלתי בבית הורי, ועוד הייתי בת יחידה. אף פעם לא בכיתי. בברגן-בלזן, אחרי השחרור בכיתי. שמעתי ריחות של תותחים והבנתי שכעת כבר מותר לבכות. כמו נהר יצאו הדמעות..." "לז'וקה היה צורך נפשי לדבר וזה שמר על שפיות דעתה, "לי אין צורך לנסוע לאושוויץ. לא אדרוך על האדמה המקוללת הזאת. אני עכשיו בארץ שלי, כמה שיהיה כאן רע, לא אעזוב. בשום מקום לא אוהבים אותנו, אנחנו אפילו לא אוהבים את עצמנו. הפיצויים שלי זה הנכדים והילדים, הם הכי יקרים לי".

ז'וקה, נפרדה מאיתנו במפגש בספטמבר 2012, כשלפנייה עוד כל כך הרבה תוכניות להמשיך. אנחנו מודים לך - ז'וקה, על הכבוד שנתת לנו להיות משפחתך, על שלימדת אותנו מהי אהבה ללא גבולות ונתינה אין סופית, שלימדת אותנו כיצד לחיות ונתת לנו שנים מאושרות לציורך. אוהבים ולא נפסיק לאהוב. את ז'וקה, שלא הוסרת אף הצגה של תיאטרון עדות במשך שלוש-עשרה שנה, שלושים וחמישה פרויקטים, בשבילך תמיד אמרת: צפייה בהצגה תיאטרון עדות, היא כמו להדליק נר זיכרון לזכר הורייך.

עכשיו, תיאטרון עדות, מדליק נר לזכרך.

משפחת דגן, משפחת תיאטרון עדות.

עמותת תיאטרון עדות - לספר כדי לחיות (ע"ר)

נשיא כבוד: יעקב מובשוביץ | יושב ראש: ישראל מובשוביץ | מנכ"ל: נלי יצחקי

וועד מייסד: חנה מרון, חווה קליינברג, אלנה קיאל, מירטה כהן, פיניה רוזנצוויג, מרדכי אלדר, טומי ברייער, אירמה בידרמן

קשרי חוץ: עיריית דגן | ייעוץ והדרכה פסיכולוגית: דר' ציביה זליגמן - פסיכולוגית קלינית

וועדה מייעצת: דר' עילית לוין | דר' יוני אלקינד | דר' אריה לוקר | יונה לוקר | דר' זאב הולנדר | אורי מנוס (תא"ל מיל')

ליל הברכות, 1938, ברלין, שרלוט סלומן